

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Навчально-науковий інститут «Інститут державного управління»

До захисту
Завідувач кафедри права, національної безпеки
та європейської інтеграції
д.ю.н., проф. Величко Л.Ю.

/Підпис/

ОРГАНИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У
МЕХАНІЗМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД
ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр»
281 Публічне управління та адміністрування
28 Публічне управління та адміністрування

Виконавець

здобувач 2 курсу, групи ППГЗ-2-23 _____ В.В. Глушич

Науковий керівник

д.держ.упр., доц. _____ Т.В. Ковальова

ХАРКІВ - 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ОРГАНИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК СУБ'ЄКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ	5
1.1. Поняття та категорії внутрішньо переміщених осіб	5
1.2. Нормативно-правове регулювання соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні	12
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПРАКТИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ	19
2.1. Зарубіжний досвід захисту прав внутрішньо переміщених осіб.....	19
2.2. Інструменти міжнародної підтримки місцевих громад у роботі з внутрішньо переміщеними особами	29
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОГРАМ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ТА АДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ	34
3.1. Аналіз програм соціальної підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного час	34
3.2. Рекомендації щодо шляхів впровадження соціальної підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного часу в Україні ...	37
ВИСНОВКИ	42
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ	45

ВСТУП

У зв'язку з актуальними соціально-економічними та політичними викликами, що стоять перед Україною, питання підтримки внутрішньо переміщених осіб (далі - ВПО) стає все більш нагальним. Військові конфлікти, економічні кризи та пандемії, такі як COVID-19, значно ускладнили ситуацію, створюючи нові виклики для органів місцевого самоврядування, які відповідають за інтеграцію та захист прав ВПО.

Актуальність теми полягає в необхідності розуміння ролі органів місцевого самоврядування в механізмі забезпечення прав і свобод ВПО, адже вони відіграють ключову роль у впровадженні політик та заходів, спрямованих на соціальну інтеграцію, підтримку житлових умов, доступ до медичних послуг та освіти. Зокрема, в умовах зростаючої урбанізації, інтеграція ВПО у міські громади потребує особливої уваги, щоб уникнути маргіналізації та забезпечити рівні можливості для всіх членів суспільства.

Метою дослідження є аналіз ефективності діяльності органів місцевого самоврядування у забезпеченні прав і свобод ВПО, а також розробка рекомендацій для підвищення результативності їхньої діяльності. Це включає вивчення правових основ, існуючих механізмів підтримки, взаємодії з іншими зацікавленими сторонами та виявлення основних проблем і бар'єрів, з якими стикаються ВПО та самі органи.

Завдання дослідження включають:

1. Визначення правової бази для підтримки ВПО, з урахуванням міжнародних стандартів та досвіду інших країн, таких як Африка, де питання підтримки ВПО активно досліджується і застосовується на практиці.

2. Аналіз існуючих механізмів забезпечення прав ВПО на місцевому рівні, включаючи психосоціальну підтримку та інші важливі аспекти життєзабезпечення.

3. Оцінка ефективності співпраці між органами місцевого самоврядування та іншими суб'єктами, такими як міжнародні організації та громадські об'єднання, що відіграють важливу роль у підтримці ВПО.

4. Виявлення основних перешкод у діяльності органів місцевого самоврядування, таких як правові, інституційні та соціальні обмеження, і розробка рекомендацій для їх подолання.

Методи дослідження включають аналіз правових документів, соціологічні опитування, робота органу місцевого самоврядування, а також порівняльний аналіз міжнародного досвіду.

Наукова новизна роботи полягає в комплексному підході до вивчення ролі органів місцевого самоврядування, що включає правовий аналіз та дослідження практичних аспектів їх діяльності на місцевому рівні. Особливу увагу приділено впливу соціально-економічних та політичних факторів на ефективність цих механізмів.

Практична значущість полягає в можливості використання результатів дослідження для вдосконалення політик і процедур, що регулюють діяльність органів місцевого самоврядування у сфері підтримки ВПО, а також для розробки нових стратегій інтеграції цих осіб у місцеві громади. Ці рекомендації можуть стати основою для покращення міжвідомчої координації та підвищення рівня суспільної підтримки ВПО.

Таким чином, магістерська робота спрямована на підвищення ефективності діяльності органів місцевого самоврядування у контексті забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, що є важливим елементом загальної системи захисту громадянських прав.

РОЗДІЛ 1. ОРГАНИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК СУБ'ЄКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

1.1. Поняття та категорії внутрішньо переміщених осіб

У сучасному світі, що характеризується зростанням кількості збройних конфліктів, проявів насильства, порушень прав людини, а також частішанням природних і техногенних катастроф, проблема внутрішнього переміщення людей стає все більш актуальною та масштабною. За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, наприкінці 2021 року кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО), змушених залишити свої домівки через конфлікти та насильство, перевищила 48 мільйонів осіб [12]. Цей показник демонструє не лише глобальний характер проблеми, але й масштаби її впливу на окремі країни, включаючи Україну.

З 2014 року Україна зіткнулася з безпрецедентним явищем масового внутрішнього переміщення, викликаного військовою агресією Російської Федерації, анексією Криму та окупацією окремих районів Донбасу. Ситуація ще більше загострилася після початку повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році. Станом на кінець того ж року кількість ВПО в Україні сягнула понад 5,9 мільйона осіб, що складає близько 14% населення країни.

Такі вражаючі показники вимагають системного підходу до формування державної політики у сфері соціального захисту та підтримки внутрішньо переміщених осіб. Ефективна політика має базуватися на ґрунтовному розумінні сутності категорії «внутрішньо переміщена особа», врахуванні їхніх потреб, а також забезпеченні доступу до базових прав і соціальних послуг.

Окрім збройного конфлікту, важливо враховувати і причини, пов'язані з техногенними та природними катастрофами, які також сприяють внутрішньому

переміщенню населення. В Україні це явище ускладнюється соціально-економічними викликами, обмеженими ресурсами місцевих громад та зростанням напруженості між місцевими мешканцями й переселенцями.

Таким чином, проблема внутрішнього переміщення осіб набуває багатовимірного характеру, охоплюючи як гуманітарні, так і соціальні, економічні та правові аспекти. Це вимагає від держави, органів місцевого самоврядування, міжнародних організацій та громадянського суспільства консолідованих зусиль для забезпечення прав, свобод і гідного рівня життя ВПО.

Згідно з Кирилом Кейданським, термін «переміщені особи» виник у контексті подій Другої Світової війни. У період з 1939 по 1944 рік, через дії фашистського режиму, на території Німеччини опинилося близько 10 мільйонів людей. Більшість з них були примусово залучені до праці або вислані зі своїх країн через расові, релігійні або політичні причини. Серед них 4,078 мільйона осіб були вивезені з території колишнього Радянського Союзу, з яких 2,4 мільйона становили українці. Після закінчення війни ООН та спеціально створені організації взяли на себе турботу про їхню долю. Після репатріації (яка в деяких випадках була примусовою) більшість з них повернулася до СРСР, тоді як близько 200 тисяч осіб, змінюючи свій статус на «біженців», відмовилися повертатися в Радянський Союз і залишилися на Заході. Перші роки після війни ці люди проживали в спеціально організованих таборах, а у період з 1947 по 1951 рік значна частина з них переїхала на постійне місце проживання до США, Канади, Австралії та країн Латинської Америки [8].

Україна вже не вперше стикається з масовим явищем вимушеного переміщення осіб. Одним із перших випадків появи великих категорій переміщених осіб на території країни була аварія на Чорнобильській атомній електростанції. Через радіоактивне забруднення близько 200 тисяч людей змушені були залишити свої домівки. У той період використовувалося поняття «переміщені особи», що означало людей, які були виселені примусово або переселені за розпорядженням влади через загрозу військових дій чи стихійних

лих, таких як землетруси, повені, аварії тощо. Таке переміщення вважалося однією з форм примусової міграції [14]. Основною відмінністю ситуації на Сході є те, що люди не були переміщені силоміць або за наказом; вони самостійно залишали свої домівки, рятуючись від бойових дій, а їхня кількість значно перевищує кількість осіб, які були переміщені через Чорнобильську катастрофу.

Перші спроби аналізу становища внутрішньо переміщених осіб в Україні здійснювалися у працях О. Балакіревої, О. Більовського, Т. Семигіної, Н. Гусак, С. Трухан та інших. Проте в академічному дискурсі України ця тема найчастіше розглядається в емпіричних дослідженнях, де аналізуються такі аспекти, як: кількість зареєстрованих осіб, їх адаптація та інтеграція в приймаючі громади, ставлення місцевих жителів до ВПО, а також мотиви їхнього переїзду та повернення. Однак існує потреба в уточненні та концептуалізації поняття «внутрішньо переміщені особи», визначенні його меж та розрізненні від інших суміжних понять, а також розробці теоретичних підходів, які можуть послужити основою для подальших досліджень у цій області [3].

У свою чергу, для зарубіжних науковців (Б. Харрелл-Бонд, Д. Райан, Б. Дулі, Ч. Бенсон, Д. Галлахорн) основними напрямками досліджень щодо ВПО є вивчення історії виникнення терміну «внутрішньо переміщена особа», питання приналежності до місця проживання та повернення, а також проблеми здоров'я та потреби переселенців [1].

У міжнародному праві та науковій літературі існують різні підходи до визначення поняття «внутрішньо переміщена особа» (ВПО). Не менш важливим є спроба надати визначення на міжнародному рівні, яке було здійснено у 1998 році в Керівних принципах ООН щодо переміщення осіб всередині країни. Цей документ став фундаментом для подальшого формування концепції ВПО та належить до так званого «м'якого права», оскільки має рекомендаційний характер і не є юридично обов'язковим для держав.

Відповідно до Керівних принципів, внутрішньо переміщеними особами вважаються люди чи групи людей, які були змушені залишити свої домівки чи

місця постійного проживання через загрозу або наслідки збройного конфлікту, масового насильства, порушення прав людини, стихійного лиха чи катастроф, спричинених діяльністю людини, при цьому не перетинаючи міжнародно визнаних державних кордонів. Це визначення підкреслює два ключові аспекти: вимушений характер переміщення та його внутрішній характер, тобто те, що люди залишаються в межах своєї країни. Причинами такого переміщення, за Керівними принципами, можуть бути збройні конфлікти, акти насильства, порушення прав людини, а також стихійні або антропогенні катастрофи. Таким чином, концепція ВПО охоплює широкий спектр ситуацій, що вимагають комплексного підходу до забезпечення їхніх прав та потреб [9].

Схожий підхід до визначення внутрішньо переміщених осіб (ВПО) закріплений у Конвенції Африканського Союзу про захист та допомогу особам, переміщеним всередині країни, відомій як Кампальська конвенція. Цей документ, ухвалений у 2009 році, є першим юридично обов'язковим міжнародним договором, повністю присвяченим захисту прав ВПО та створенню правових механізмів для надання їм допомоги.

Згідно зі ст. 1 Кампальської конвенції, ВПО визначаються як особи або групи осіб, змушені залишити свої домівки чи місця постійного проживання через збройні конфлікти, масштабне насильство, порушення прав людини, природні катастрофи або лиха, викликані діяльністю людини, не перетинаючи при цьому міжнародно визнаних державних кордонів [23]. Це визначення майже повністю повторює формулювання, подане в Керівних принципах ООН, підкреслюючи основні риси внутрішнього переміщення: вимушений характер, внутрішню територіальну обмеженість (відсутність перетину державних кордонів) і конкретні причини переміщення, такі як конфлікти, насильство, порушення прав людини або стихійні й антропогенні катастрофи.

Важливо зазначити, що внутрішньо переміщені особи, на відміну від біженців, які перетинають міжнародні кордони, не підпадають під дію Конвенції ООН про статус біженців 1951 року і не мають міжнародного захисту в іншій

державі. Вони залишаються під юрисдикцією своєї країни, навіть якщо ця держава не здатна або не бажає забезпечити належний захист [23].

Отже, головна відповідальність за захист і підтримку ВПО покладається на національні уряди тих країн, де відбувається переміщення. Водночас міжнародна спільнота відіграє важливу роль, надаючи підтримку державам, які стикаються з проблемою внутрішнього переміщення, і здійснюючи контроль за дотриманням прав цієї категорії осіб.

В українському законодавстві визначення поняття «внутрішньо переміщена особа» закріплено у ст. 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», ухваленого 20 жовтня 2014 року. Цей нормативний акт був прийнятий у відповідь на масштабні переміщення населення, спричинені анексією Криму та початком збройного конфлікту на Донбасі.

Згідно зі статтею Закону України, внутрішньо переміщеною особою визнається громадянин України, іноземець або особа без громадянства, які перебувають на території України на законних підставах і мають право на постійне проживання в країні, та які були змушені залишити своє місце проживання через наслідки збройного конфлікту, тимчасової окупації, масштабного насильства, порушень прав людини або надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [15].

Українське законодавство загалом відповідає міжнародно-правовим підходам до визначення ВПО, акцентуючи увагу на вимушеному характері переміщення, його причинах і внутрішньому характері (відсутності перетину державного кордону). Водночас, українське законодавство не лише адаптує міжнародні стандарти, але й враховує унікальні обставини, пов'язані з ситуацією в країні, що дозволяє краще реагувати на виклики, пов'язані з внутрішнім переміщенням.

Спираючись на аналіз міжнародно-правових документів та наукових досліджень, можна виділити декілька ключових ознак, які характеризують ВПО:

1. Примусовий або вимушений характер переміщення, що означає відсутність добровільного вибору у питаннях залишення місця постійного проживання.

2. Внутрішній характер переміщення, що відбувається в межах міжнародно визнаних кордонів країни, без перетину цих кордонів.

3. Специфічні причини переміщення, серед яких збройні конфлікти, насильство, масові порушення прав людини, стихійні лиха та катастрофи.

4. Раптовий і масовий характер переміщення, що охоплює значні групи населення.

Ці ознаки допомагають виділити ВПО як особливу категорію вимушених мігрантів, що потребує спеціальної уваги у контексті правового захисту та допомоги.

Водночас внутрішнє переміщення є складним і неоднорідним явищем, яке охоплює різні групи населення. У науковій літературі існують різні підходи до класифікації ВПО за певними критеріями. Наприклад, за тривалістю переміщення можна виділити дві основні категорії:

1. Короткострокові переміщені особи, які можуть повернутися на свої попередні місця проживання протягом кількох днів чи тижнів після переміщення.

2. Довгострокові переміщені особи, для яких повернення є неможливим або небажаним протягом тривалого часу через збереження факторів, що спричинили переміщення. В українських реаліях до першої категорії відносяться особи, що виїжджають з зон бойових дій на відносно безпечні території, маючи намір повернутися після стабілізації ситуації. До другої категорії належать ВПО з тимчасово окупованих територій, для яких повернення на найближчий час є неможливим через окупаційний режим та супутні загрози.

Виділяючи три основні категорії розглянемо класифікацію ВПО за їхніми намірами щодо постійного місця проживання в майбутньому:

1. ВПО, які прагнуть інтегруватися в нові громади, де вони поселилися в результаті переміщення.

2. ВПО, які мають намір повернутися до попередніх місць проживання за першої можливості.

3. ВПО, які планують переселитися в інші регіони країни, відмінні від місць попереднього проживання.

Врахування цих намірів є важливим при розробці довгострокових програм підтримки та політики щодо пошуку сталих рішень. Для ВПО, які прагнуть локальної інтеграції, важливими є питання забезпечення житлом, пошуку роботи та доступу до соціальних послуг у нових місцях проживання. Для тих, хто планує повернення, ключовими аспектами є безпека, відновлення інфраструктури та житла, а також створення умов для нормальної життєдіяльності у місцях повернення. ВПО, які бажають переселитися в інші регіони, потребують підтримки в реалізації цього наміру та допомоги в облаштуванні на новому місці.

Отже, можна зробити висновок, що внутрішньо переміщені особи становлять особливу категорію населення, яка була змушена залишити місця свого постійного проживання через загрози життю, здоров'ю та безпеці, спричинені конфліктами, насильством, порушенням прав людини або лихами, але при цьому не перетнула міжнародні кордони та залишилася під юрисдикцією своєї держави. Хоча основна відповідальність за захист і підтримку ВПО покладається на національні уряди, міжнародна спільнота також має важливу роль у наданні допомоги країнам, що стикаються з проблемою внутрішнього переміщення.

В Україні масове внутрішнє переміщення стало наслідком збройної агресії РФ та окупації частини української території. Хоча національне законодавство в основному відповідає міжнародним стандартам у визначенні ВПО, воно має й специфічні особливості, що зумовлені унікальністю ситуації. Забезпечення прав і свобод ВПО, а також їхня допомога та підтримка є одними з основних завдань для держави, що вимагає мобілізації ресурсів, ефективної координації між різними суб'єктами та залучення міжнародної допомоги. Водночас наявність

великої кількості ВПО відкриває нові можливості для розвитку територіальних громад, де відбувається їхня інтеграція.

1.2. Нормативно-правове регулювання соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні

Ефективне вирішення проблем, що стосуються внутрішньо переміщених осіб, забезпечення їхніх прав і свобод, а також надання необхідної допомоги та підтримки значною мірою залежать від якості нормативно-правового забезпечення соціального захисту цієї категорії населення. В Україні правова основа щодо ВПО почала формуватися у 2014 році у відповідь на масове внутрішнє переміщення, викликане анексією Криму та початком збройного конфлікту на Донбасі. З того часу правова база зазнала значного розвитку та вдосконалення, але досі містить численні прогалини та колізії, які ускладнюють реалізацію прав ВПО на практиці.

Основу правового регулювання соціального захисту ВПО в Україні складають Конституція України, Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», а також інші закони та підзаконні акти, що визначають державну політику в цій сфері. Важливу роль відіграють також міжнародно-правові документи, такі як Керівні принципи ООН з питань переміщення осіб всередині країни, IV Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни та інші акти, що встановлюють стандарти захисту прав ВПО і зобов'язання держав стосовно цієї категорії осіб.

Основним законодавчим актом, що регулює правовий статус ВПО в Україні та особливості їх соціального захисту, є Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 року. Стаття 9 цього Закону закріплює низку прав ВПО у сфері соціального захисту, зокрема:

- 1) право на отримання щомісячної адресної допомоги для покриття витрат на проживання, включаючи оплату житлово-комунальних послуг;
- 2) право на продовження освіти на території інших регіонів України за рахунок державного бюджету або інших джерел фінансування;
- 3) право на безоплатне тимчасове проживання (з оплатою комунальних послуг) протягом шести місяців з моменту взяття на облік як ВПО, з можливістю продовження цього терміну для багатодітних сімей, осіб з інвалідністю та людей похилого віку;
- 4) право на безкоштовний проїзд для добровільного повернення до покинутого місця проживання у всіх видах громадського транспорту;
- 5) право на отримання матеріального забезпечення та страхових виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням у разі тимчасової втрати працездатності, нещасного випадку на виробництві, професійного захворювання або безробіття, відповідно до законодавства;
- 6) право на державну підтримку для здобуття професійно-технічної та вищої освіти відповідно до законодавчих норм;
- 7) інші права, визначені Законом [15].

Цей Закон суттєво розширює та конкретизує конституційне право на соціальний захист для ВПО, окреслюючи основні напрями та форми такої підтримки, що враховують специфічні потреби цієї групи осіб. Однак варто зазначити, що перелік прав не є вичерпним і може бути доповнений іншими законодавчими актами. Наприклад, право ВПО на пенсійне забезпечення регулюється Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», а питання реалізації їх прав у сферах освіти, охорони здоров'я та житлового забезпечення регулюються спеціальними законами, що відповідають цим галузям.

Ще однією важливою частиною нормативно-правової основи соціального захисту ВПО є Стратегія інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на

період до 2020 року, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 р. № 909-р. Цей документ окреслює основні напрями діяльності держави у сфері захисту та інтеграції ВПО, створення ефективних інструментів для досягнення довгострокових рішень, які відповідають інтересам як ВПО, так і приймаючих громад. У сфері соціального захисту Стратегія передбачає:

- надання ВПО якісних соціальних послуг, що враховують їхні особливі потреби;
- реалізацію прав ВПО на соціальний захист, включаючи отримання пенсій і соціальних виплат за місцем фактичного проживання;
- забезпечення прав дітей-ВПО на освіту;
- підтримку працевлаштування ВПО;
- допомогу у забезпеченні тимчасовим та постійним житлом;
- розвиток програм психосоціальної підтримки;
- сприяння возз'єднанню сімей, розділених через переміщення;
- забезпечення виборчих прав ВПО та інші заходи [22].

Незважаючи на важливість Стратегії, її реалізація стикнулася з численними труднощами, зокрема через недостатнє фінансування, проблеми з інституційною спроможністю та координацією дій між різними відомствами, а також обмежену участь органів місцевого самоврядування у процесах інтеграції ВПО.

Ситуація ускладнилася з початком повномасштабного вторгнення РФ у лютому 2022 року, що спричинило рекордну хвилю внутрішнього переміщення та примусило мільйони українців шукати прихисток у безпечніших регіонах України чи за кордоном. Для зміцнення соціального захисту громадян, постраждалих від війни, Верховна Рада ухвалила 12 березня 2022 року Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення соціального захисту осіб, які постраждали від російської військової агресії».

Цей Закон вніс зміни до законів про ВПО, статус ветеранів війни та житловий фонд соціального призначення і передбачав ряд заходів, зокрема:

- надання статусу ВПО громадянам, які були змушені залишити своє місце проживання через військову агресію РФ або постраждали від бойових дій;
- спрощення процедури взяття на облік ВПО;
- звільнення від плати за оформлення та видачу документів, що підтверджують статус ВПО;
- підвищення адресної допомоги та збільшення строків її виплати;
- спрощення доступу ВПО до освіти;
- пільги на оплату житлово-комунальних послуг тощо [17].

Ці зміни стали спробою посилити соціальний захист громадян, постраждалих від війни та внутрішнього переміщення, та запропонувати негайні рішення для їхніх проблем. Водночас необхідно підкреслити, що виклики, спричинені масштабним переміщенням, вимагають комплексного та тривалого підходу з боку держави, який не обмежується тимчасовими заходами, а має базуватися на сталих, стратегічних рішеннях.

Після завершення дії Стратегії 2020 року в Україні було розроблено нові стратегічні документи. Зокрема, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28.10.2021 № 1364-р була затверджена Стратегія інтеграції ВПО та середньострокових рішень на період до 2024 року. У квітні 2023 року уряд ухвалив Стратегію інтеграції ВПО на 2023-2025 роки (розпорядження КМУ від 04.04.2023 № 312-р).

Ці стратегії визначають основні завдання та напрями державної політики, спрямовані на захист прав і свобод ВПО, підтримку їх соціально-економічної інтеграції та реалізацію середньострокових рішень у відповідь на нові виклики, пов'язані з повномасштабною агресією РФ. Створення та ухвалення таких документів свідчить про послідовні зусилля держави щодо

зміцнення захисту ВПО та пошуку сталих рішень у умовах тривалого переміщення.

Загалом, протягом останніх років в Україні сформувалася широка нормативно-правова база для соціального захисту ВПО, що визначає цю категорію осіб, закріплює їхні основні права і гарантії, регулює облік і допомогу ВПО. Однак ця база має недоліки, такі як фрагментарність, нестабільність правового регулювання, відсутність чіткого розподілу повноважень між органами влади та розбіжності між нормативними нормами і можливостями їх реалізації через брак фінансових та організаційних ресурсів.

Основні проблеми включають:

- відсутність єдиного стратегічного бачення політики щодо ВПО;
- недостатню узгодженість різних законів, що регулюють соціальний захист ВПО;
- невизначеність джерел та механізмів фінансування заходів підтримки ВПО;
- недостатнє врахування потреб різних категорій ВПО (осіб з інвалідністю, літніх людей, дітей, багатодітних родин тощо);
- відсутність ефективних механізмів забезпечення житлом;
- правові та адміністративні бар'єри у доступі до пенсій, соціальних виплат, медичних і освітніх послуг;
- обмежені можливості участі ВПО у виборах і реалізації політичних прав.

Невід'ємною частиною правового забезпечення соціального захисту ВПО має стати приведення українського законодавства у відповідність до міжнародних стандартів у цій сфері. Незважаючи на зусилля, Україна ще не ратифікувала низку важливих міжнародних документів, що стосуються захисту прав ВПО, зокрема Конвенцію МОП про працівників-мігрантів (переглянуту 1949 року) № 97 і Конвенцію МОП про зловживання в галузі міграції та

забезпечення рівних можливостей для працівників-мігрантів № 143. Використання Керівних принципів ООН з питань переміщення осіб всередині країни є важливим кроком для вдосконалення національного законодавства та практики його застосування.

На рівні законів доцільно закріпити поняття «тривале, довгострокове переміщення» та запровадити спеціальні заходи підтримки для ВПО, які перебувають у переміщенні понад 3-5 років і не мають реальної перспективи повернення чи переселення. Це включає вдосконалення механізмів надання ВПО статусу безробітних і реалізацію програм їхньої перепідготовки та працевлаштування. Особливу увагу слід приділити вирішенню житлової проблеми, створюючи фонди соціального та тимчасового житла, впроваджуючи грантові програми на купівлю чи ремонт житла, а також розвиваючи пільгове іпотечне кредитування.

Додатковим важливим напрямом є системне опрацювання та імплементація у вітчизняну нормативно-правову базу кращого зарубіжного досвіду у захисті прав ВПО. Україна може перейняти позитивні підходи та практики країн, які мають багаторічний досвід у реагуванні на масштабне та тривале внутрішнє переміщення, спричинене військовими конфліктами. До таких країн належать Грузія, Азербайджан, Боснія і Герцеговина, Хорватія, Колумбія, Ірак, Шрі-Ланка, які мають значний досвід у подоланні викликів, пов'язаних із внутрішнім переміщенням і соціальною інтеграцією постраждалих осіб.

Підсумовуючи, важливо наголосити, що ефективне вирішення проблем ВПО в Україні можливе тільки за умови подальшого удосконалення нормативно-правової бази їхнього соціального захисту. Головними пріоритетами в цій сфері мають бути: усунення прогалин та колізій у спеціальному законодавстві щодо ВПО, зокрема в частині реалізації їхніх соціальних, економічних та політичних прав; впровадження довгострокових рішень у питаннях житла та працевлаштування для ВПО; приведення

національного законодавства у відповідність до міжнародних стандартів захисту прав ВПО; а також врахування позитивного досвіду інших країн, що мають досвід у цій сфері.

Разом із покращенням нормативно-правового регулювання необхідно забезпечити реальну практичну реалізацію усіх заявлених прав та гарантій для ВПО. Це потребує належного фінансування програм підтримки ВПО з державного та місцевих бюджетів, ефективної координації зусиль усіх органів влади та неурядових організацій, а також проведення моніторингу та оцінки ефективності політики щодо ВПО. Важливо також активно залучати переміщених осіб до процесів планування та реалізації цих заходів. Лише комплексний і послідовний підхід дозволить перетворити правові норми в реальні позитивні зміни в житті ВПО та сприятиме їхній повноцінній інтеграції в українське суспільство.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПРАКТИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

2.1. Міжнародний досвід захисту прав внутрішньо переміщених осіб

Проблема примусового переміщення людей у XXI столітті є однією з найгостріших і найбільш актуальних на міжнародній арені. Події останніх десятиліть доводять, що права людини залишаються вразливими, особливо під час збройних конфліктів, політичних криз та соціальних потрясінь. Біженці є однією з найбільш уразливих груп, адже вони часто стикаються з порушеннями своїх прав не тільки у країні походження, а й у процесі переміщення та після прибуття до нових місць проживання.

Термін «біженець» вперше з'явився в міжнародному праві після Першої світової війни, коли постала необхідність створення механізмів для захисту осіб, які були змушені залишити свої домівки через політичні та соціальні обставини. Основи правового регулювання статусу біженців заклала Міжнародна організація біженців у 1948 році, яка визначила категорії осіб, що підпадають під цей статус. Згідно зі Статутом цієї організації, біженцями визнавалися:

- жертви нацистських та фашистських режимів, а також осіб, які зазнали переслідувань від держав, що підтримували ці режими під час Другої світової війни;
- іспанські республіканці та інші особи, які постраждали від політичних репресій в Іспанії;
- люди, які до Другої світової війни були змушені залишити свої країни через расові, релігійні, національні причини чи політичні переконання.

Ці основи міжнародного права залишаються актуальними і в сучасному світі, хоча потребують адаптації до нових реалій. Проблеми, пов'язані з

переміщенням біженців, зокрема забезпечення їхніх прав та соціальної інтеграції, є складними та потребують комплексного підходу, який включає міжнародну співпрацю, національні програми підтримки та ефективне правозастосування.

Міжнародне право у питаннях біженців значно розвивалося після Другої світової війни, що призвело до створення основних документів, які визначають статус біженців, їхні права та обов'язки. Один з найважливіших міжнародних актів – Конвенція 1951 року про статус біженців, яка є основоположною у сфері міжнародного захисту. Вона визначає «біженця» як особу, яка боїться переслідування через расу, релігію, національність, приналежність до певної соціальної групи або політичні переконання і не може або не хоче скористатися захистом своєї країни.

Протокол 1967 року до Конвенції 1951 року розширив обсяг захисту, усунувши обмеження за часом та географічним принципом, які були у першій версії Конвенції. До цього часу Конвенція 1951 року застосовувалася тільки до осіб, які постраждали через події до 1951 року і тільки в межах Європи. Протокол розширив цю дію на всі країни та сучасні ситуації.

Міжнародний протокол про статус біженців 1966 року підкріплює і доповнює ці положення, визначаючи правовий статус і обов'язки країн щодо біженців. Протокол включає деталі, що відображають зобов'язання країн, зокрема відмову від примусового повернення біженців у країну, де вони можуть бути переслідувані (принцип «невисилання»). Окрім Конвенції 1951 року та Протоколу 1967 року, існують інші ключові акти, які доповнюють та розширюють визначення і права біженців:

- Конвенція про захист цивільного населення під час війни (1949 р.). Згідно з ст. 44, жодна країна не має права вороже ставитися до біженців, які не під захистом жодного уряду, навіть якщо вони мають правову приналежність до країни, яка перебуває у стані конфлікту. Це положення

підкреслює гуманітарний підхід до захисту осіб, які опинилися у вразливому становищі через війни та агресію;

- Європейська угода про скасування віз для біженців (1959 р.). Ця угода передбачає, що біженці, які легально перебувають у країні-учасниці угоди, можуть подорожувати без візи до інших країн-учасниць за наявності дійсних проїзних документів і протягом періоду не більше трьох місяців. Це полегшує мобільність біженців і сприяє їх інтеграції в інші країни.
- Конвенція африканської єдності (1969 р.). Цей документ розширює поняття «біженець» на випадки, що включають зовнішню агресію, окупацію або порушення громадського порядку на всій території країни або її частині. Ця конвенція відображає особливі умови та потреби країн Африки, де часто відбуваються масштабні конфлікти та політичні кризи;
- Конвенція про статус осіб без громадянства (1954 р.). Визначає, що особи, які не є громадянами жодної країни, можуть отримати статус біженців. Не кожен біженець є особою без громадянства, але цей статус допомагає захистити осіб, які не мають правового зв'язку з жодною країною.
- Декларація ООН про територіальний притулок (1967 р.). Гарантує право кожної людини, включаючи біженців, на притулок і використання притулку, але виключає осіб, що підозрюються у скоєнні злочинів проти миру, військових злочинів чи злочинів проти людства. Вона підтверджує важливий гуманітарний принцип невисилання, що забороняє примусове повернення біженців у країну, де їм загрожує небезпека;
- Додатковий протокол до Женевських конвенцій (1949 р.) про захист жертв міжнародних збройних конфліктів. Цей документ розширює правовий захист осіб, які постраждали внаслідок збройних конфліктів, і включає положення, що можуть застосовуватись до біженців;

- Європейська угода про передачу відповідальності за біженців (1980 р.). Мета цієї угоди – створення правової основи для передачі відповідальності за біженців між країнами Європи, що сприяє ефективному управлінню потоками біженців та підтримці їхніх прав.

Ці документи становлять основу міжнародного механізму захисту біженців і забезпечення їхніх прав у різних країнах. Вони допомагають у створенні правової системи, яка сприяє інтеграції, переміщенню та захисту осіб, що шукають безпеку та притулок.

З огляду на численні міжнародні угоди та конвенції, створених для захисту прав біженців, стає очевидним, що питання примусового переселення осіб і забезпечення їх прав є складною і важливою проблемою на глобальному рівні. Із часом розширюється і уточняється поняття «біженець» та обсяги міжнародного захисту, що надається цим особам. На основі стандартів Конвенції 1951 року та Протоколу 1967 року, а також інших міжнародних документів, визначаються основні права та обов'язки як самих біженців, так і країн, які їх приймають.

Де-юре біженці – це ті, хто відповідає суворим критеріям, визначеним міжнародними конвенціями і які мають офіційний статус. Водночас є особи, які отримують захист не на основі офіційного статусу біженця, але мають право на тимчасовий або гуманітарний захист. Незалежно від категорії, дотримання міжнародних норм є необхідною умовою для забезпечення прав біженців.

Гарантування прав біженців включає забезпечення доступу до базових соціальних послуг, права на медичну допомогу, освіту, свободу пересування та право на притулок. Країни, які надають притулок, зобов'язані дотримуватись цих норм і запобігати будь-яким формам дискримінації чи переслідування.

Отже, важливо підкреслити, що захист прав біженців не лише питання міжнародного права, але й основа гуманітарних принципів, які повинні дотримуватись для забезпечення гідності та безпеки осіб, які опинилися у скрутному становищі через обставини, що виходять за межі їхнього контролю.

Міжнародне право біженців є складовою частиною міжнародного публічного права і встановлює правовий режим захисту осіб, що перебувають у ситуаціях, які загрожують їхньому життю або свободі. Воно охоплює правові норми та механізми, які спрямовані на забезпечення прав біженців і захист від переслідувань, насильства та порушень прав людини. Важливо, що це право також взаємодіє з іншими сферами міжнародного права, зокрема правами людини, забезпечуючи всебічний захист осіб, незалежно від їхнього правового статусу.

Приміром, діяльність ООН і її спеціалізованих агентств, як-от Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) та інших організацій, має важливе значення для забезпечення підтримки та правового статусу біженців. Ці агентства діють як гаранті міжнародного захисту, надаючи правову допомогу та підтримку людям, які шукають притулок, і допомагаючи створювати правові основи для їхнього захисту.

Міжнародне право прав людини доповнює ці норми, оскільки поширюється на всіх осіб без винятку, включаючи біженців. Цей аспект підкреслює обов'язок країн, що надають притулок, дотримуватись основних прав людини у своїй політиці щодо біженців, забезпечуючи їм доступ до освіти, медичних послуг, безпеки і свободи пересування. Навіть ті країни, які не є учасниками основних міжнародних договорів про біженців, повинні дотримуватись загальноприйнятих норм і принципів міжнародного права прав людини, що створює обов'язковий стандарт поведінки з біженцями.

Вітчизняний учений В. Буткевич зазначає, що у більш широкому розумінні термін «міжнародний захист прав людини та основних свобод» включає в себе систему міжнародного права, що складається з принципів і стандартів, закріплених у міжнародних договорах універсального, регіонального та місцевого характеру. Ці договори визначають права і свободи людини, а також зобов'язання держав і міжнародних організацій щодо їх дотримання. Крім того, міжнародний захист передбачає механізми

забезпечення та контролю за виконанням міжнародно-правових зобов'язань, а також відновлення порушених прав окремих осіб і груп населення.

Дослідження К. Дроге підтверджують, що, якщо біженці не отримують захисту за міжнародним правом, їх права доповнюються гарантіями, передбаченими міжнародним правом прав людини. Водночас К. Джевицький підкреслює, що міжнародні договори про захист біженців можна розглядати як частину категорії конвенцій у сфері прав людини – «конвенцій про захист груп». Він вважає, що визнання прав осіб, які втратили зв'язок зі своєю країною, зокрема біженців, є свідченням трансформації міжнародних відносин від міждержавної стадії розвитку до міжнародного співтовариства, що підкреслює важливість існування міжнародного законодавства про захист біженців у контексті захисту прав людини.

Ситуація з біженцями є яскравим прикладом взаємозалежності міжнародного співтовариства, оскільки проблеми, що виникають в одній країні, часто мають далекосяжні наслідки для інших країн. Порушення прав людини, як правило, є однією з основних причин виникнення криз біженців, і тому світова спільнота повинна активно працювати над покращенням ситуації з правами людини в країнах-«постачальниках» біженців. Це є необхідною умовою для створення реальних можливостей для добровільного повернення біженців та їх реінтеграції у країні походження [11].

Аналіз міжнародно-правового законодавства про статус біженців дозволяє виділити кілька ключових принципів, які лежать в основі правового статусу біженців: заборона їхньої примусової депортації (невидача біженців), забезпечення тимчасового захисту, надання політичного притулку, а також рівний розподіл біженців між країнами, які беруть участь у їхньому захисті.

Особливо важливою є гарантія того, що біженці повинні мати доступ до всіх економічних і соціальних прав, що включає право на освіту, медичну допомогу, умови для працевлаштування та соціальний захист.

Зв'язок між міжнародним правом прав людини та міжнародно-правовим захистом біженців демонструє, що право шукати притулок є похідним від права на свободу пересування, зокрема права залишати територію країни.

З огляду на ці аспекти, важливо розуміти, що структура міжнародного захисту біженців, хоч і є частиною міжнародного публічного права, також включає інструменти, що взаємодіють з національним законодавством держав-учасниць. Це забезпечує баланс між міжнародними зобов'язаннями та національними політиками щодо захисту біженців, сприяючи дотриманню стандартів прав людини у глобальному масштабі.

Внутрішні переселенці, на відміну від міжнародних біженців, залишаються в межах своєї країни, але зіштовхуються з подібними труднощами – від втрати житла та ресурсів до порушення основних прав. Ситуації, що призводять до примусового переміщення, можуть бути викликані збройними конфліктами, насильством, порушенням прав людини чи природними катастрофами, що серйозно впливає на добробут і безпеку громадян. За даними Моніторингового центру з питань внутрішнього переміщення (IDMC), на кінець 2021 року в світі налічувалося близько 48 мільйонів ВПО через конфлікти та насильство, а ще 24 мільйони – через природні катастрофи. Більшість ВПО проживає в країнах, що розвиваються, зокрема в Африці, Близькому Сході, Південній та Східній Азії.

Масштаби та довготривалість внутрішнього переміщення створюють серйозні виклики для системи публічного управління і соціального захисту в багатьох країнах. Уряди змушені розробляти політику, яка забезпечує не тільки негайну гуманітарну допомогу, але й підтримку довгострокових рішень для інтеграції ВПО. Ефективність такої політики залежить від цілого ряду факторів, таких як правові та інституційні рамки, наявні фінансові та організаційні ресурси, координація між органами влади та неурядовими організаціями, а також рівень участі самих ВПО в процесах планування та реалізації програм підтримки.

Попри наявність міжнародних стандартів, таких як Керівні принципи ООН, національні підходи до політики щодо ВПО значно варіюються, залежно від соціально-економічних та політичних умов кожної країни. Тим не менш, вивчення міжнародного досвіду є важливим для адаптації та вдосконалення політики в Україні, враховуючи місцеву специфіку.

Розглянемо кілька прикладів міжнародного досвіду, які можуть бути корисними для удосконалення політики соціального захисту ВПО в Україні.

Цікавим прикладом для України є досвід Грузії, яка почала стикатися з проблемою внутрішнього переміщення ще на початку 1990-х років через збройні конфлікти в Абхазії та Південній Осетії. Станом на 2021 рік у Грузії налічувалося близько 300 тисяч ВПО, що становить майже 8% від загальної чисельності населення. У 2007 році уряд Грузії ухвалив Державну стратегію щодо внутрішньо переміщених осіб, яка стала основою для формування єдиної національної політики в цій сфері. Основні напрямки Стратегії включають надання ВПО довгострокового житла, покращення їх соціально-економічних умов, забезпечення доступу до освіти, медичних послуг та інших сервісів, а також підтримку інтеграції у місцеві громади. Завдяки реалізації цієї стратегії вдалося забезпечити житлом понад 90% ВПО та залучити значну частину з них до програм працевлаштування та самозайнятості.

Ключову роль у підтримці ВПО в Грузії відіграє Міністерство у справах внутрішньо переміщених осіб з окупованих територій, розселення та біженців. Цей спеціалізований орган розробляє та координує політику у сфері захисту прав ВПО, а також співпрацює з міжнародними та неурядовими організаціями. На місцевому рівні функціонують регіональні підрозділи Міністерства, які безпосередньо працюють з ВПО, визначають їхні потреби та залучають до програм підтримки. Гарним прикладом є муніципалітет Зугдіді, де впроваджена практика соціального замовлення послуг для ВПО у недержавних організацій, що дозволило розширити спектр послуг та підвищити їхню якість.

Боснія і Герцеговина є ще одним прикладом країни з ефективною політикою щодо ВПО, яка зіткнулася з масовим внутрішнім переміщенням через збройний конфлікт 1992-1995 років. Під час кризи майже половина населення країни (близько 2,2 млн осіб) стала переміщеними особами. Після підписання Дейтонських мирних угод одним із ключових завдань постконфліктного відновлення стало забезпечення сталого повернення ВПО на місця постійного проживання. У 1996 році було створено Міністерство у справах біженців та переміщених осіб, яке розробило та впровадило кілька державних програм з відновлення житла для ВПО, розмінування територій та економічного відродження громад.

Міжнародні організації, такі як Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), ПРООН, ОБСЄ та Міжнародна організація з міграції, відіграли важливу роль у підтримці ВПО, надаючи фінансову та технічну допомогу уряду для реалізації програм і сприяючи зміцненню спроможності національних та місцевих органів влади. Зокрема, цікавою практикою було створення так званих «транзитних центрів» у муніципалітетах – тимчасового соціального житла, де ВПО могли проживати до остаточного вирішення своїх житлових питань. Це допомогло розвантажити колективні центри та забезпечити більш гідні умови проживання для переміщених осіб.

Завдяки послідовній політиці та значним інвестиціям у відновлення житла та інфраструктури Боснія і Герцеговина досягла високого рівня повернення ВПО. За даними УВКБ ООН, на 2021 рік близько 1,8 млн осіб (понад 90% від загальної кількості) змогли повернутися до своїх домівок. Однак, політика щодо ВПО в країні мала й певні недоліки. Зокрема, основний акцент ставився на забезпеченні повернення ВПО, тоді як заходи з їх інтеграції в громадах на місці переміщення не отримували такої ж уваги.

Ірак є ще одним важливим прикладом для України у сфері політики щодо ВПО. Протягом десятиліть країна стикається з серйозними збройними конфліктами, насильством і політичною нестабільністю, внаслідок чого

близько 6 мільйонів іракців стали внутрішньо переміщеними особами — одним із найвищих показників у світі. Незважаючи на значні проблеми і обмежені ресурси, Ірак зміг розробити прогресивну політику, спрямовану на захист прав ВПО та створення сталих рішень.

У 2008 році уряд Іраку ухвалив Національну політику щодо переміщених осіб, яка стала основою для забезпечення їхніх прав та обов'язків державних органів на центральному та місцевому рівнях. Вона ґрунтується на Керівних принципах ООН з питань ВПО і включає заходи, що стосуються реєстрації, надання документів, доступу до базових послуг і соціальної допомоги. У 2014 році ці положення були закріплені спеціальним Законом про ВПО, що створив правову основу для захисту цієї категорії осіб.

Координація між міністерствами та відомствами в питаннях допомоги ВПО здійснюється через Вищий комітет з питань ВПО, що підпорядкований віце-прем'єр-міністру Іраку. Цей комітет відповідає за розробку політики, її реалізацію та взаємодію з міжнародними організаціями. Для задоволення гуманітарних потреб було створено Об'єднаний центр координації та моніторингу (JCMC), який відповідає за оцінку потреб, розподіл допомоги та співпрацю з громадськими організаціями.

Особливістю іракської політики є акцент на поверненні та реінтеграції ВПО. Для цього розроблено Національний план повернення, який передбачає відновлення інфраструктури, надання компенсацій за пошкоджене житло, грантів для відновлення малого бізнесу та психосоціальну підтримку. Оцінка безпеки повернення проводиться міжвідомчими комісіями. Ірак також приділяє увагу залученню ВПО до процесу ухвалення рішень, що стосуються їхнього життя. Представники ВПО беруть участь у місцевих комітетах і плануванні програм підтримки. Неурядові організації активно співпрацюють з державою, надаючи правову допомогу та консультації.

Незважаючи на труднощі, такі як нестабільна ситуація, корупція та обмежене фінансування, іракський досвід демонструє важливість створення

цілісної правової та інституційної бази, залучення самих ВПО до процесів ухвалення рішень і комплексного підходу до їхньої реінтеграції.

Підсумовуючи, слід наголосити, що інтеграція внутрішньо переміщених осіб є складним і тривалим процесом, що виходить за межі простого забезпечення житлом і роботою і включає їх активну участь у всіх аспектах життя громади - від економічної до культурної, соціальної та політичної сфер. Це вимагає зусиль від держави, місцевих органів, громади, бізнесу та громадянського суспільства. На рівні громад відбувається реальне включення ВПО, встановлення зв'язків із місцевим населенням та реалізація потенціалу переміщених осіб.

Для ефективної інтеграції критично важливо зміцнити спроможність місцевих органів самоврядування у наданні допомоги ВПО, розширюючи їхні повноваження та ресурси. Потрібно підтримувати розробку місцевих програм інтеграції, сприяти обміну досвідом між громадами та поширенню кращих практик. Держава має забезпечити відповідне правове середовище, стратегічні орієнтири, а також методологічну, фінансову та координаційну підтримку для органів місцевого самоврядування.

Зарубіжний досвід показує, що успіх інтеграції залежить від здатності держави створити та впроваджувати комплексну політику, яка ґрунтується на міжнародних стандартах, враховує довгострокові перспективи і різні потреби ВПО та спирається на партнерство між державою, місцевою владою, бізнесом, громадянським суспільством і міжнародними партнерами. Основою такої політики має бути розуміння, що ВПО - це не тягар, а ресурс для розвитку громад, і їх ефективна інтеграція може принести користь усьому суспільству.

2.2. Механізми міжнародної допомоги місцевим громадам у роботі з внутрішньо переміщеними особами

Внаслідок збройного конфлікту на сході України та анексії Криму внутрішнє переміщення осіб набуло статусу важливої соціальної проблеми. Органи місцевого самоврядування відіграють вирішальну роль у забезпеченні прав ВПО, оскільки саме вони безпосередньо взаємодіють із населенням і мають змогу оперативно реагувати на їхні потреби. У контексті децентралізації влади в Україні, що передбачає передачу значної частини повноважень і ресурсів на місцевий рівень, їхня роль у підтримці ВПО набуває особливої ваги.

Пріоритетними напрямками роботи органів місцевого самоврядування є забезпечення основоположних прав ВПО, зокрема права на житло, соціальну допомогу, освіту, медичне обслуговування, зайнятість та доступ до правосуддя. Міські, сільські та селищні ради повинні розробляти та впроваджувати програми, спрямовані на задоволення цих потреб. Особливу увагу слід приділити створенню сприятливих умов для інтеграції ВПО в місцеві громади, що сприятиме їхній соціальній адаптації та зниженню ризику конфліктів на місцевому рівні. Попри значні зусилля органів місцевого самоврядування, ефективне забезпечення прав ВПО ускладняються низкою проблем. Серед основних викликів варто виокремити обмеженість фінансових ресурсів, недостатню координацію між різними рівнями влади, наявність бюрократичних перешкод і недостатню обізнаність ВПО про їхні права. Крім того, реалізація заходів підтримки часто наштовхується на супротив з боку місцевого населення, яке може сприймати ВПО як конкурентів у доступі до обмежених ресурсів і послуг.

Механізм забезпечення прав ВПО в Україні є одним із ключових напрямів діяльності органів місцевого самоврядування. З огляду на значні масштаби внутрішнього переміщення, спричиненого збройним конфліктом на сході України та анексією Криму, місцеві органи влади зобов'язані розробляти

та впроваджувати ефективні інструменти для захисту прав і свобод ВПО. Одним із таких інструментів є запровадження місцевих програм підтримки ВПО, які передбачають надання фінансової допомоги, забезпечення житлом, доступ до медичних послуг, освіти та працевлаштування. Ці програми мають на меті сприяти інтеграції внутрішньо переміщених осіб у місцеві громади, створюючи умови для їхньої соціальної адаптації, а також запобігати виникненню соціальних конфліктів. Такий підхід забезпечує комплексний характер вирішення проблем, з якими стикаються ВПО, та відповідає стратегічним цілям соціально-економічного розвитку громад [13].

Міжнародна допомога місцевим громадам у роботі з ВПО має комплексний характер і охоплює фінансування, технічну допомогу, гуманітарну підтримку та соціальну інтеграцію. Вона допомагає створювати умови для адаптації та інтеграції ВПО, а також зміцнює соціальну стабільність і розвиток місцевих громад.

Міжнародні організації відіграють важливу роль у вирішенні проблем внутрішньо переміщених осіб. Згідно з даними, 52% ВПО отримували допомогу від міжнародних організацій, переважно у формі грошових виплат або продовольчих наборів. Зокрема, 60% ВПО вважають грошову підтримку найбільш важливою і корисною формою допомоги [5].

Аналіз програм, що застосовувалися у роботі з вимушено переміщеними особами та впроваджувалися недержавними організаціями в різних країнах, дозволяє виокремити загальні та специфічні підходи [2]. Загальні програми охоплюють: 1) поліпшення існуючих умов (представництво інтересів, гуманітарна підтримка, охорона здоров'я, покращення умов життя); 2) попередній досвід осіб (консультації при травмах, реабілітація, підтримка, соціальні та рекреаційні програми); 3) ситуацію в громадах (самодопомога, розвиток громади, налагодження соціальних зв'язків); 4) майбутні потреби (освіта, розвиток навичок, підтримка розвитку громади, виховання нових поколінь у таборах). Специфічні програми зосереджуються на: 1) сім'ї та

окремих її членах (освітні та психосоціальні програми для дітей, послуги для жінок, програми для сімей, програми возз'єднання, специфічні програми, що діють у окремих країнах); 2) специфічних потребах (репатріація та реінтеграція, інтеграція, захист прав людини, орієнтація в нормативному середовищі) [20].

Спільна оцінка (СО) є одним із інструментів, які використовує Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) для збору інформації щодо правових проблем, що виникають у осіб під його опікою. Цей інструмент охоплює механізми та можливості правового захисту з участю громад і застосовується для розробки рекомендацій щодо подолання виявлених проблем. Використання СО дозволяє залучити людей різного віку та статі, враховуючи їхню різноманітність. Основна увага в цьому методі приділяється виявленню проблем та їх вирішенню, орієнтуючись на потреби різних груп населення. Спільна оцінка є одним із ключових інструментів УВКБ ООН та його партнерів для активізації громад у покращенні власного правового захисту, залучення осіб під опікою УВКБ ООН до всіх етапів розробки програм і ухвалення рішень, що впливають на їхнє життя, а також для забезпечення прозорості діяльності гуманітарної спільноти для постраждалих. З допомогою спільної оцінки міжнародні організації визначають необхідний рівень допомоги для конкретної ситуації в країні [21].

Одним із важливих аспектів міжнародної допомоги є підтримка у створенні та впровадженні програм, які спрямовані на інтеграцію ВПО у місцеві громади, що дозволяє знизити соціальну напругу та запобігти конфліктам. Це включає програми навчання та перекваліфікації, створення робочих місць і підтримку малого бізнесу, що сприяє економічній стабільності як для ВПО, так і для місцевого населення.

Важливою умовою ефективності міжнародної допомоги є партнерство між міжнародними організаціями, державними установами, місцевими органами самоврядування та громадськими організаціями. Такий підхід дозволяє об'єднати ресурси та експертизу, що сприяє створенню комплексних

рішень для підтримки ВПО. Наприклад, досвід країн Європейського Союзу, таких як Німеччина та Швеція, показує, що інвестиції у програми інтеграції, соціальної адаптації та створення умов для навчання та працевлаштування призводять до значного покращення соціальної стабільності та зменшення ризиків соціальної ізоляції.

Міжнародний досвід також підкреслює важливість збереження прозорості та підзвітності у розподілі міжнародної допомоги. Залучення місцевих громад до розробки та реалізації програм допомагає забезпечити їхню відповідність реальним потребам і сприяє ефективному використанню ресурсів. Це, своєю чергою, зміцнює довіру між ВПО, місцевими жителями та урядовими структурами.

Врахування різноманітних потреб ВПО, включаючи дітей, жінок, людей з інвалідністю та літніх осіб, є ще одним аргументом для важливості міжнародної допомоги. Механізми, що включають створення спеціалізованих програм для цих груп, дозволяють забезпечити інклюзивність і рівний доступ до допомоги. Отже, ефективна міжнародна допомога місцевим громадам є основою для створення сприятливого середовища для адаптації та інтеграції ВПО, зміцнення соціальної згуртованості, розвитку економічної стійкості та досягнення стійкого розвитку громади в цілому.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОГРАМ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ТА АДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

3.1. Аналіз програм соціальної підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного часу

Соціальний захист в Україні передбачає існування державних програм, які орієнтовані на задоволення потреб, що не можуть бути реалізовані людиною самотійно, зокрема в сферах охорони здоров'я, освіти та соціального забезпечення. У нових умовах життя внутрішньо переміщених осіб особливо важливими стають економічні гарантії та права, серед яких право на підприємницьку діяльність і право на працю. Міжнародні організації пропонують різноманітні гранти для підтримки малого та середнього бізнесу ВПО. Наприклад, у 2016 році була запроваджена програма бізнес-грантів у розмірі 3 тис. доларів для підтримки підприємницької діяльності.

Сьогодні головним завданням є сприяння інтеграції внутрішньо переміщених осіб шляхом усунення перешкод у реалізації їхніх прав і свобод, забезпечення безперешкодного доступу до соціальних, адміністративних, культурних та інших послуг, а також створення умов для розвитку їхнього потенціалу та зміцнення можливостей у місцевих громадах, що їх приймають.

З метою підтримки права на працю у 2017 році за сприяння проекту USAID «Економічні можливості для жертв конфліктів» та Українського жіночого фонду оголошено конкурс грантів для розширення бізнесу. У межах цього гранту малі та середні підприємства з Запорізької, Дніпропетровської, Харківської, Вінницької та Херсонської областей могли отримати до 300 тис. грн для покращення виробничих потужностей, зокрема, якщо вони працевлаштовували внутрішньо переміщених осіб.

Держава також розробила низку програм для розвитку економічних гарантій прав і свобод ВПО. Наприклад, Закон України «Про зайнятість населення» передбачає компенсацію витрат роботодавця на оплату праці зареєстрованих безробітних ВПО за строковими договорами до шести місяців (не вище середньої заробітної плати по області).

Під егідою Програми розвитку ООН в Україні, за підтримки уряду Японії, проводяться тренінги для ВПО, щоб покращити їхні підприємницькі навички. Також внутрішньо переміщеним особам гарантовано страхові виплати за рахунок Фонду соціального страхування України. Верховний Суд України в ухвалі від 12 квітня 2017 року визначив право на страхові виплати для осіб, які переїхали з тимчасово окупованих територій, підтверджуючи їх реєстрацію у відповідних структурних підрозділах місцевої адміністрації.

Важливою складовою соціальної підтримки є доступ ВПО до інформації та правова допомога. Закон гарантує право на отримання достовірної інформації про ситуацію в місці попереднього проживання, а також про тимчасове місце проживання. ВПО можуть звертатися до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини для захисту своїх прав та інтересів. Згідно із Законом «Про безоплатну правову допомогу», переселенці мають право на первинну та вторинну правову допомогу. Первинна допомога включає інформування про права та порядок їх реалізації, а вторинна – підготовку процесуальних документів і представництво у суді.

Одним із ключових викликів сучасної соціальної ситуації в Україні є забезпечення працевлаштування та житлом внутрішньо переміщених осіб. Для забезпечення їх конституційного права на працю було внесено зміни до законодавства України в сфері зайнятості. Закон визначає економічні та організаційні основи державної політики у сфері зайнятості, а також гарантії захисту прав громадян на працю та соціальний захист від безробіття. Для сприяння працевлаштуванню внутрішньо переміщених осіб передбачено відшкодування витрат роботодавцям, які працевлаштовують зареєстрованих

безробітних ВПО на строковий трудовий договір терміном до шести місяців. Витрати відшкодовуються, але не більше за середню заробітну плату по регіону за попередній місяць. Якщо працевлаштування триває понад дванадцять місяців, роботодавець має право на компенсацію витрат на перепідготовку та підвищення кваліфікації працівників.

Більшість внутрішньо переміщених осіб, що переїхали зі Сходу України, часто змушені орендувати житло на власні кошти, оскільки щомісячна адресна допомога на покриття витрат на проживання та комунальні послуги не відповідає всім необхідним витратам. У зв'язку з цим Верховна Рада України 16 березня 2017 року ухвалила закон «Про внесення змін до статті 4 Закону «Про запобігання впливу світової фінансової кризи на розвиток будівництва та житлово-комунального господарства» щодо виконання державних житлових програм. Цей закон передбачає надання державної підтримки у вигляді компенсації 50% вартості будівництва доступного житла або пільгової іпотеки. Внутрішньо переміщені особи мають можливість придбати житло за механізмом 50-50, коли держава покриває половину вартості, або отримати пільговий кредит під 7% річних [16].

Національна стратегія з прав людини була затверджена Указом Президента України від 25 серпня 2015 року. Вона орієнтована на покращення діяльності у сфері встановлення та захисту прав і свобод людини та громадянина в Україні. Особливу увагу план передбачає надання гарантій права на життя та боротьбу з катуваннями і жорстоким поводженням [18].

Указ Президента України «Про заходи щодо забезпечення дотримання прав осіб з інвалідністю» від 13 грудня 2016 року є соціально орієнтованим документом. Він зобов'язує Кабінет Міністрів та місцеві органи влади розробити законопроекти, що надають особам з інвалідністю, зокрема внутрішньо переміщеним, право на соціальне житло та виконання відповідних заходів, щоб підтримати їх у повсякденному житті. Закон також передбачає

забезпечення медичної, психологічної, професійної реабілітації та соціальної адаптації осіб, включаючи учасників антитерористичної операції [19].

Організаційні основи соціального захисту внутрішньо переміщених осіб закріплені у законодавстві, що розробляється Верховною Радою України. Важливою складовою є діяльність Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, який контролює дотримання прав і свобод, у тому числі прав внутрішньо переміщених осіб. Секретаріат Уповноваженого включає представника, що займається питаннями захисту прав переселенців, а також Департамент дотримання прав внутрішньо переміщених осіб, що відповідає за моніторинг, аналіз нормативних актів, розгляд звернень і підготовку матеріалів для суду. Цей орган сприяє реалізації виборчого права переселенців на місцевих виборах, контролює захист персональних даних, а також підтримує фінансування потреб у сфері охорони здоров'я, освіти, реабілітації та соціальних послуг на місцевому рівні.

3.2. Рекомендації щодо шляхів впровадження соціальної підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного часу в Україні

Конфлікт, що триває вже десятиріччя, призвів до значної внутрішньої міграції, яка почалася ще в 2014 році. З кожним роком стає дедалі важливішим ретельно переглянути всі етапи цього процесу - від моменту, коли людина змушена ухвалити рішення про евакуацію або залишення свого дому через небезпеку, до етапу інтеграції у нове середовище або реінтеграції після повернення на рідні землі. Це завдання потребує комплексного підходу та значних зусиль від усіх учасників, включаючи державні органи, місцеві громади та громадські організації.

Розробка нової стратегії підтримки внутрішньо переміщених осіб є необхідним кроком для держави у відповідь на виклики, викликані масовою міграцією, спричиненою повномасштабною агресією Російської Федерації. Така стратегія повинна включати всебічну підтримку на кожному етапі — від евакуації, тимчасового перебування у нових регіонах до соціальної адаптації, інтеграції в громаду та повернення на місце постійного проживання. Це забезпечить стійке відновлення та розвиток громад, що приймають переміщених осіб, а також забезпечить можливість повернення та відновлення життєвого рівня для тих, хто повертається додому.

Ефективна реалізація стратегії має включати не лише матеріальну допомогу, соціальні виплати, правову підтримку, а й створення сприятливих умов для доступу до освіти, медичних послуг, робочих місць та психосоціальної підтримки. Важливо, щоб держава й органи місцевого самоврядування співпрацювали з міжнародними організаціями, неурядовими структурами та місцевими ініціативами для досягнення сталого розвитку та підтримки прав внутрішньо переміщених осіб.

Ключовим аспектом є забезпечення інклюзивного підходу до інтеграції, коли враховуються потреби різних груп, у тому числі дітей, жінок, людей з інвалідністю та інших уразливих верств населення. Інтеграційні програми мають орієнтуватися на створення середовища, яке сприяє самореалізації, відновленню впевненості та розвитку потенціалу кожної особи. Важливо також підтримувати контакти та діалог із громадами, щоб забезпечити соціальну згуртованість і уникнути конфліктів, спричинених нерозумінням чи неприязню до новоприбулих осіб.

Разом з тим важливу роль у процесі адаптації відіграє зовнішня підтримка. Вона включає державну допомогу (на національному рівні), яка може проявлятися через законодавчі ініціативи, фінансову підтримку та соціальні програми. Неурядові організації та місцева влада також грають ключову роль у підтримці адаптації, забезпечуючи доступ до ресурсів,

інформаційних послуг та організації соціальних заходів. Крім того, підтримка окремих осіб і груп, як у формі добровільної допомоги, так і в рамках ініціатив місцевих громад, значно впливає на міжособистісний рівень адаптації, створюючи середовище, яке сприяє інтеграції та соціалізації внутрішньо переміщених осіб.

Відповідно до нашого аналізу, уряд повинен зосередитися на шести ключових стратегічних напрямках для ефективної підтримки та адаптації ВПО в Україні:

1) Створення спеціалізованих програм і служб для ВПО:

- уряд має розробити та впровадити спеціалізовані програми та служби, орієнтуючись на потреби ВПО та забезпечення їм комплексної підтримки в умовах воєнного конфлікту;
- створення центрів чи офісів для консультацій і допомоги ВПО, де вони можуть отримати інформацію та підтримку;
- забезпечення доступу ВПО до медичних послуг, освіти, житла та інших соціальних послуг;
- розробка програм реінтеграції для тих, хто повертається до рідних місць після завершення конфлікту.

2) Розробка законодавства та політики щодо захисту прав ВПО:

- ухвалення нових законів і політики, які забезпечують захист прав ВПО, включаючи права на безпеку, працевлаштування, освіти, житло та здоров'я;
- створення процедур та механізмів для звернення ВПО за допомогою та захистом своїх прав;
- гарантія правового захисту від насильства, доступу до гуманітарної допомоги, освіти та можливостей для працевлаштування.

3) Залучення громадськості та міжнародної спільноти:

- активна співпраця з громадськими організаціями, міжнародними агентствами та донорськими установами для надання додаткової підтримки та забезпечення прозорості у виконанні програм;
- проведення інформаційних кампаній для підвищення обізнаності населення про потреби та права ВПО;
- створення партнерства для забезпечення комплексної допомоги ВПО на всіх етапах адаптації.

4) Створення можливостей для соціальної інтеграції:

- розробка програм і ініціатив, що сприяють інтеграції ВПО в місцеві громади, включаючи підтримку в пошуку роботи, навчанні мови та культурної адаптації;
- організація курсів з вивчення мови, культурної адаптації та підготовки до працевлаштування, що допоможуть ВПО легше інтегруватися у нове середовище.

5) Надання психологічної підтримки:

- урахування того, що внутрішня міграція через війну часто супроводжується серйозними психоемоційними травмами, що потребують особливої уваги;
- забезпечення доступу ВПО до психотерапевтичних консультацій і підтримки, щоб допомогти їм долати стрес та пережити травми;
- організація групових сесій психосоціальної підтримки для обміну досвідом і спільного подолання труднощів.

6) Моніторинг та оцінка ефективності програм:

- регулярний моніторинг та оцінка впливу програм соціальної підтримки для визначення їхньої ефективності та своєчасного виявлення проблем;

- використання отриманих даних для удосконалення програм і політик, щоб краще задовольнити потреби ВПО та забезпечити ефективну підтримку у змінюваних умовах.

Реалізація цих стратегічних напрямків дозволить зміцнити соціальну інтеграцію ВПО та сприяти їхньому поверненню до нормального життя в Україні. Реагування держави на внутрішню міграцію в умовах війни є складним і багатогранним процесом, що вимагає системного підходу та чіткої координації між урядом, громадськими організаціями та міжнародною спільнотою. У контексті воєнного конфлікту в Україні важливо запроваджувати комплексні та збалансовані заходи, спрямовані на надання адекватної соціальної підтримки ВПО.

З огляду на складну ситуацію в Україні через воєнний конфлікт та його серйозний вплив на внутрішньо переміщених осіб, важливість вивчення соціальної підтримки та процесу адаптації є надзвичайно актуальною. Дослідження підкреслює необхідність розробки нових програм і стратегій, спрямованих на покращення соціальної підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб у умовах війни. Це включає створення можливостей для інтеграції ВПО, забезпечення доступу до житла, медичних послуг, освіти та психологічної підтримки, а також програм, які сприяють їхньому економічному відновленню та соціальній інтеграції.

Реалізація зазначених заходів сприятиме забезпеченню гідності, безпеки та благополуччя внутрішньо переміщених осіб, а також допоможе їм успішно адаптуватися до нових умов і інтегруватися в місцеві громади. Систематичне та добре сплановане впровадження програм соціальної підтримки й адаптації стане значущим кроком у зміцненні стабільності та розвитку суспільства, особливо в умовах воєнного конфлікту. Це дозволить створити основу для збереження соціальної єдності та підвищення стійкості громад, що особливо важливо для відновлення після війни та забезпечення стійкого майбутнього.

ВИСНОВКИ

У період російсько-української війни 2014-2024 років в Україні виникла нова соціальна категорія – внутрішньо переміщена особа (ВПО), яка вирізняється специфічними ознаками. На відміну від звичайних мігрантів, які самостійно обирають зміну місця проживання задля кращих умов життя чи роботи, ВПО були змушені залишити свої домівки через насильство, військові дії та загрозу життю. Це переміщення часто відбувалося в умовах повної відсутності засобів для існування, а інколи – навіть без документів, що ускладнювало їхнє становище.

У нових умовах ВПО стикаються з численними труднощами, серед яких – втрата попереднього соціального статусу, нестабільні житлові перспективи, труднощі з працевлаштуванням, а також проблеми адаптації у новому середовищі. Часто вони стикаються з «розірваністю» родин, коли члени сім'ї змушені жити окремо, а також з проблемами соціальної інтеграції та доступу до основних послуг, таких як медичне обслуговування, освіта, і соціальна підтримка. Ці проблеми створюють численні виклики для держави, місцевих органів управління та громадських організацій, які повинні розробляти і впроваджувати ефективні стратегії підтримки і інтеграції ВПО, забезпечуючи їхню безпеку і допомагаючи відновити їхній соціальний і економічний статус.

Актуальність питання адаптації внутрішньо переміщених осіб зростає з кожним роком, оскільки зростає не тільки кількість осіб, що потребують підтримки, але й складність ситуацій, з якими вони стикаються. Успішна адаптація внутрішньо переміщених осіб є важливою складовою соціальної стабільності і розвитку громад, оскільки сприяє зменшенню соціальної напруги, підвищенню рівня життя, розвитку соціальної згуртованості та інтеграції нових мешканців у місцеві громади. Вона також впливає на

економічний розвиток, адже залучення ВПО до економічних процесів, таких як працевлаштування та підприємництво, зміцнює економічну основу місцевих громад і сприяє зростанню локального ринку праці.

Інтеграція ВПО повинна бути системною і всебічною, включаючи доступ до освіти, медичних послуг, соціальної допомоги та культурної адаптації. Це допомагає не тільки адаптувати нових мешканців, але й покращити загальне соціальне середовище, де взаємопідтримка та співпраця між місцевими жителями та ВПО стає нормою. У свою чергу, ця співпраця сприяє формуванню стійких соціальних зв'язків, що є запорукою зменшення конфліктів і зміцнення громадської довіри.

Надання підтримки ВПО з боку місцевих органів самоврядування, громадських організацій і міжнародних партнерів допомагає створити середовище, в якому внутрішньо переміщені особи не лише пристосовуються до нових умов, але й беруть активну участь у розвитку своїх нових громад. Це, в свою чергу, забезпечує сталий розвиток, створює додаткові можливості для навчання і самореалізації, підвищує соціальну активність і зміцнює громадянське суспільство в цілому.

Аналіз міжнародного досвіду дозволяє виявити кращі практики та засвоїти їх для впровадження в місцевому контексті. Міжнародні та вітчизняні програми соціальної підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб демонструють різноманітність підходів та можливостей у цій сфері.

Місцеві органи влади є головними ініціаторами та координаторами соціальних програм, спрямованих на підтримку уразливих категорій населення, зокрема внутрішньо переміщених осіб. Завдяки своєму глибокому розумінню локальних особливостей і проблем, місцеве самоврядування має змогу впроваджувати заходи, які враховують специфіку громади та її потреби. Це включає розробку програм допомоги, фінансування соціальних проєктів, організацію навчання, медичних послуг та інших соціальних ініціатив, які допомагають інтегрувати внутрішньо переміщених осіб у місцеве середовище.

Ефективна співпраця місцевих органів влади з громадськими організаціями, міжнародними партнерами та волонтерами відіграє важливу роль у забезпеченні належного рівня підтримки. Це дозволяє мобілізувати додаткові ресурси та знання для реалізації програм і забезпечення соціальної стійкості громади.

На завершення слід зазначити, що внутрішньо переміщені особи становлять важливий потенціал для розвитку України, сприяючи її процвітанню та стабільності. Їхня інтеграція у місцеві громади не лише допомагає зменшити соціальну напругу, а й сприяє створенню умов для мирного та злагодженого співіснування. Це, у свою чергу, відкриває можливості для зростання економічного потенціалу, розвитку соціальної інфраструктури та підвищення якості життя на всій території держави. Успішна інтеграція ВПО є ключовим елементом на шляху до світлого майбутнього, як для окремих громад, так і для країни в цілому.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Басова І. О. До проблеми правового статусу ВПО. Держава і право : Юридичні науки: зб. наук. пр. / Ін-т держави і права ім. Корещького В. М. НАН України. Київ : Юрид. думка, 2016. Вип. 73. 267 с.
2. Блінова О., Проблема психологічного здоров'я мігрантів. *Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія*. 2009. №14. С. 55 – 62.
3. Браун А., Боурн А. Супервізор у соціальній роботі: Супервізія догляду в громаді, денних та стаціонарних установах. / пер. з англ. Київ : Пульсари, 2003. 254 с.
4. Буткевич В. Г. Поняття, функції та принципи міжнародного захисту прав людини та основних свобод / В. Г. Буткевич, В. В. Мицик, О. В. Задорожній. *Міжнародне право*. Основні галузі. Київ : Либідь, 2004. 816 с.
5. Дослідження «ВПО та приймаюча громада», проведене Європейською дослідницькою асоціацією (ERA) для проекту Українська ініціатива з підвищення впевненості (UCBI)
URL: <https://cloud.mail.ru/public/3mSh/81srznM6k>
6. Джевіцкі К. Європейська система захисту прав людини / К. Джевіцкі. Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2005. 98 с.
7. Закіров М. Деякі аспекти розв'язання проблем внутрішньо переміщених осіб. URL: <http://nbuviar.gov.ua/images/rezonans/2016/rez39.pdf> (дата звернення: 20.02.2024).
8. Євтух В. Б. Етнічність : енциклопедичний довідник / В. Б. Євтух ; Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова, Центр етноглобалістики. К. : Фенікс, 2012. 396 с.

9. Керівні принципи ООН з питань переміщених осіб в середині країни від 22 липня 1998 р. URL: <https://www.un.org/en>
10. Конвенції про статус біженців: Статус Конвенції від 10.01.2002 №2942-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text
11. Котляр О. І. Інститут захисту прав біженців у системі міжнародно-правового захисту прав людини. *Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (20 квіт. 2017 р., м. Ужгород) / Ужгородський нац. ун-т ; за заг. ред. О. Я. Рогача, Я. В. Лазура, М. В. Менджул. – Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2017. – С. 46 – 54.
12. Малиновська О. Зовнішня трудова міграція: можливі напрями державного регулювання. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2003. № 4. С. 333–341.
13. Трачук П., Явор О., Білаш О. Механізм забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб: національний та міжнародний аспект. Ужгород : ТОВ «РІК-У», 2017. 346 с.
14. Трубавіна І. М. Проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні як основа ведення випадку в соціальній роботі з ними. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8a338e50-a725-4397-b169-15f24fe6f832/content>
15. Переміщені особи. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Переміщені_особи.
16. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. Закон України від 20.10.2014 № 1706-VI URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>.
17. Про запобігання впливу світової фінансової кризи на розвиток будівельної галузі та житлового будівництва. Закон України від 02.04.2022 № 2153-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-17#Text>
18. Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення соціального захисту осіб, які постраждали від російської військової

- агресії». Закон України від 06.09. 2019 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3379-20#Text>
- 19.Про Національну стратегію у сфері прав людини. Указ Президента України від 24.03.2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021#Text>
- 20.Про заходи, спрямовані на забезпечення додержання прав осіб з інвалідністю. Указ Президента України №553/2016 URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5532016-20914>
- 21.Семигіна Т.В., Гусак Н.Є., Трухан С.О., Соціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб Український соціум. - 2015. - №2 С. 53.
- 22.Спільна оцінка потреб ВПО. Звіт про спільну оцінку потреб внутрішньо переміщених осіб (ВПО). м. Хмельницький та Хмельницька область, Україна. УВКБ ООН в Україні. 2015. URL: <http://unhcr.org.ua/attachments/article/1527/PA%20report%20Kherson%20FINAL%20UKR.pdf>.
- 23.Про схвалення Стратегії інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2020 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 р. № 909-р, Київ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/909-2017-p#Text>
- 24.The African Union Convention for the Protection and Assistance of Internally Displaced Persons in Africa (Kampala Convention) / The UN Refugee Agency. 2009. URL: <http://www.unhcr.org/protection/idps/50f9551f9/african-union-convention-protection-assistance-internally-displaced-persons.htm>